

СУЧАСНАЯ ФІЛАЛОГІЯ І СУСВЕТНАЯ ЛІТАРАТУРА

*А. М. Пісарэнка,
канд. філалагічных навук, праф.,
заг. каф. беларускай філалогіі
і сусветнай літаратуры БДУКМ*

ЛІНГВІСТЫЧНАЕ ДЭКАДЗІРАВАННЕ ГРАФІЧНЫХ СРОДКАЎ ВЫРАЗНАСЦІ ПАЭТЫЧНАГА СЛОВА НІНЫ МАЦЯШ

Экспрэсіўнасць, або выразнасць, маўлення як камунікатыўная якасць мае моўныя (лінгвістычныя) або нямоўныя (экстралінгвістычныя) спосабы рэалізацыі/праяўлення. Менавіта праз пісьмовую форму мовы графіка можа стаць крыніцай выразнасці – сродкам акцэнтацыі ўвагі чытача / слухача на асабліва важных момантах твора. З дапамогай графічных сродкаў (як правіла, у мове паэзіі) аўтары выдзяляюць радзей – літары, часцей – тыя словы / сказы, якія маюць адметную сэнсава-эмацыйную нагрузку. Гэта могуць быць і апорна моцныя моманты тэксту (назва твора, радкі з указаннем адрасата, эпіграф, завязка / першы радок тэксту, заключныя радкі / радок ці канцавое слова), анафары ці эпіфары, ключавыя ці іншыя словы, якія выяўляюць ідэйна-эмацыйны змест, «высвечваюць» глыбіню падтэксту.

Графічныя сродкі выразнасці ўтвараюць так званыя прыёмы кантраснага акцэнтавання (сродкі акцэнтавання часам называюць астэрызмамі – грэч. aster – зорка: унутраная форма гэтага тэрміна ўтрымлівае падабенства акцэнтаваных адзінак да зорак, якія кантрасна вылучаюцца на фоне начнога неба) [1, с. 62]. Навукоўцы сцвярджаюць: увагу не можа не прыцягваць тое, што рэзка і кантрасна вылучаецца на фоне падобных аб'ектаў па колеры, памеры, форме ці па іншых параметрах, якія

ўспрымаюцца сенсорна; лічыцца, што праз фігуры дадзенага падкласа кампанент маўлення можа вылучацца «графічна ці фанетычна».

У пісьмовым маўленні для вылучэння асобных слоў, словазлучэнняў, сказаў, радкоў выкарыстоўваюцца: падкрэсліванне, петыт, тлусты шрыфт, курсіў, друкаваныя літары, іншамойная графіка і іншыя «тыпаграфічныя сродкі акцэнтавання» (І. І. Сушчынскі). Ва ўсіх падобных выпадках «шрыфт можа ўносіць асаблівыя адценні ў сэнс маўлення», а таксама выкарыстоўвацца для «вылучэння і падкрэслівання асобных адрэзкаў звязнага маўлення толькі тады, калі ён дадзены на фоне іншых шрыфтоў» [2, с. 135].

У апошнім зборніку вершаў Ніны Мацяш «У прыгаршчах ветру» акрамя традыцыйных сродкаў экспрэсіі лексічнага і сінтаксічнага ўзроўняў шырока ўжываюцца графічныя сродкі. Гэта яскравы прыклад узаемадзеяння вуснай і пісьмовай формы мовы: чытач (ён можа быць і чытальнік) павінен з асаблівай інтанацыяй агучыць графічна вылучаныя паэткай словы і выразы.

Графічнае афармленне вершаў Ніны Мацяш мае сістэму сродкаў акцэнтацыі: курсіў у кантэксце друкаваных літар, вялікая літара ў кантэксце радковых літар, прабелы паміж літарамі, вылучэнне тлустым шрыфтам асобных літар, а значыць, адпаведных ім гукаў у словах.

У вершах-прысвячэннях, напрыклад Янку Брылю, Дануце Бічэль-Загнетавай, Ніне Іванаўне Гілевіч, самі радкі, каму верш адрасаваны, падаюцца курсівам; акрамя таго, паэтка будзе некаторыя вершы ў выглядзе дыялогу: спачатку курсівам афармляюцца радкі з твораў таго ці іншага аўтара – такі прыём кваліфікуецца як рэмінісцэнцыя, а затым паэтка піша сваю асацыяцыю, думку адносна працытаванага. Так, верш «З табою», прысвечаны Дануце Бічэль, пачынаецца з цытаты ... *стайлася з бядой / між сцежак і разор... / пагрэй мяне, віхор, / адзіны сябра мой...* Вершаваны водгук Ніны Мацяш, як заўсёды, поўны шчырага і глыбокага пачуцця: *Які абраць мне тон, сястра? / Якія падабраць мне словы, / каб на пранізлівых вятрах / яны патрапілі быць сховам у непагадзь і г.д.* Таксама будзецца верш «Чытаючы Анатоля Вярцінскага», які структурна падзелены на тры часткі; нібы эпіграф, да кожнай з іх падаецца паэтычная цытата з твораў названага аўтара, якая задае тэму па-

этычнаму выказванню: 1. «*Якое каханне пазней? / Трэба спытацца ў людзей?*»; 2. «*Якое надвор'е на двары? / Якія вецер, дождж і сонца?*»; 3. «*Віно папалам з вадой, / дождж папалам са снегам*». Кожнае двухрадкоўе, выдзеленае курсівам, натхняе паэтку на стварэнне аўтарскіх метафар, якія, працягваючы тэму, пачатую А. Вярцінскім, выяўляюць яе ўласны настрой: *Якое надвор'е на душы? / Ветрана ці не дужа? / Пагодліва ці ідуць дажджы? / Завітвае ж дождж і ў душы.*

Курсівам Ніна Мацяш часам вылучае такую апорна моцную пазіцыю, як заключнае слова ці заключны радок верша, што, відавочна, акцэнтуюе ўвагу чытача на сэнсава важных лексемах і выразях: *Адцемравеіцца світанак. / Край наш трымаецца на апантаных* («З табою»); *Спытайцеся ў Рыгора Барадуліна* («Ён ведае»); не дадаваць і табе гэтым лішняга болю, / *ахвярны анёле мой, дарагая мая, недаступная...* («Немажліва»); – *Ступай у мае сляды* («На Дзяды»); *размаўляе / з вечнасцю – цяпер* («Шыпшына ў студзені») і інш.

Варта зазначыць, што Ніна Мацяш курсівам можа вылучаць дзве апорна моцныя пазіцыі – першы і заключны радок: *Лотаць, лотак, латата* – / залітых лужкоў пекната / ад самага малку й туды, / дзе давычэрпваюцца гады – / залатым напамінкам: / *і ты – з вады.* Як відаць, у прыведзеных радках тлустым вылучаецца яшчэ і націскная літара сугучных слоў, якія з'яўляюцца структурнымі адзінкамі асананса – паўтор у дадзеным выпадку галоснага **а**. Аднак мы назіраем тут яшчэ адну фігуру, якую, на наш погляд, можна кваліфікаваць як графічнае кальцо, якое якраз падкрэслівае дзве апорна моцныя часткі верша.

Націскная літара ў друкаваным слове можа вылучацца курсівам, каб дасягнуць большай мілагучнасці, каб пазбегнуць двухсэнсоўнасці выказвання ці пазбегнуць аманіміі: На падлеткавай сцяжынцы / «драмаў», як заўжды, стае: / *мамка волі не дае.*

Графічныя сродкі ўзмацнення экспрэсіі могуць узаемадзейнічаць паміж сабой: напрыклад, першая вялікая літара ў словах з асаблівай сэнсава-стылістычнай нагруккай і курсіў, курсіў і ўсе вялікія літары ў ключавым слове і інш.: Утойваючы ў змерку неўявімым / Жывы малюнак рысачак і рысаў, / *прыходзіш на мяне абрыснай постацю, / маёй бяссонай Берагіняй, / МАМА. / Скуль ведаеш пра смутак мой чарговы? / А ведаеш,*

бо йдзеш яго разважыць. / Як бачыш, што мяне чакае заўтра? /
 А бачыш, бо заўсёды папярэдзваш. / Жыццё стамляе, МАМА. /
 Не стамляе / І не стамляецца адна любоў. / Хіба ж не гэта свед-
 чыш Ты, прыходзячы / *жывой* і з непрагляддзя выраёвага?
 («Берагіня»); З улюбёным у поле / Даверліва перамовіцца хоча /
 Кожнае каліва, кожнае зерне, – / Вось чаму і няма *Табе* выйсця /
 З птушына-пчаліна-расліннага Бабілёну. / Услухоўваюцца, /
 Азіраюцца вокал заклапочаныя, / Сіратлівыя *нівы і ніўкі Твае*, /
 Выглядаюць / *Улюбёнага-ў-поле*. / Дзе блукаеш Ты, бацьку?

Асаблівай разнастайнай пачуццёвай гамай напоўнены вер-
 шаваныя радкі, адрасаваныя маці і бацьку: пяшчота, любоў,
 павага, захапленне, удзячнасць і смутак адзіноты па іх, бех іх у
 кожным радку, слове. Чатыры вялікія літары – МАМА, ключа-
 вое слова, у якім распач і боль душы паэткі (маці бачыцца ёй
жывой у непрагляддзі верасовым). І да бацькі ў паэткі ёсць
 сумна-пяшчотныя словы: Ты, *улюбёны-ў-поле*, *бацьку*, *дзе блу-*
каеш? Без яго клопату асірацелі нівы і ніўкі і сама паэтка (яе
 сум, павага ў вялікай літары Ты і ў клічным склоне – *бацьку*, а
 таксама ў аказіянальным *неалагізме* – *улюбёны-ў-поле*).

Верш «Птушкі і гнёзды», як аднайменны раман Янкі Брыля,
 безумоўна, з’яўляецца прысвячэннем знакамітаму пісьменніку.
 Янка Брыль атаясамляецца ва ўяўленні паэткі з *Магутным*
Птахам: гэтую перыфразу паэтка графічна афармляе курсівам,
 і, акрамя таго, кожнае слова з апісальнага выразу пачынаецца з
 вялікай літары – вялікая павага, удзячнасць і захапленне Ніна
 Мацяш укладвае ў прыведзеныя словы, якія адначасова з’яўля-
 юцца часткай рэфрэна (*Ave, Магутны Пташа!*): Гняздо *Ма-*
гутнага Птаха / было на скале *Любові* – / адзінай скале нясхіс-
 най / у цёмных вірах стыхіяў. / Вялікае ў тога *Птаха* / І крылле
 было, і сэрца: / нікому не засціў неба / і шкадаваў бяскрылых.

Яшчэ адзін сродак акцэнтацыі ўвагі ў аналізуемых паэтыч-
 ных радках – іншамоўная графіка. У творах зборніка «У пры-
 гаршчах ветру» гэтая з’ява рэдкая (напрыклад, *ave*), аднак у
 ранейшых творах паэткі – частаўжывальная. Лінгвістычнае
 дэкадзіраванне пацвярджае выснову: узаемадзеянне як розных
 графічных сродкаў выразнасці паміж сабой, так і іх узаемадзе-
 янне з разнастайнымі экспрэсіўнымі адзінкамі іншых моўных
 узроўняў з’яўляецца адметнасцю паэтычнага маўлення Ніны
 Мацяш.

1. Москвин, В. П. Стилистика русского языка. Теоретический курс / В. П. Москвин. – Ростов н/Д : Феникс, 2006.

2. Винокур, Г. О. Культура языка : очерк лингвистической технологии / Г. О. Винокур. – М., 1925. – С. 132, 135.

В. Ч. Гронская,
канд. філалагічных навук,
дац. каф. беларускай філалогіі
і сусветнай літаратуры БДУКМ

ПЕРАКЛАДЫ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ НА НЯМЕЦКУЮ МОВУ: НЕКАТОРЫЯ ТЭНДЭНЦЫ

Наколькі беларуская літаратура з'яўляецца цікавай для чытачоў з іншых еўрапейскіх краін? Гэта пытанне хвалюе сёння і пісьменнікаў, і выдаўцоў, і перакладчыкаў. Адзін з папулярызатараў беларускай літаратуры ў нямецкамоўным асяроддзі, перакладчык Томас Вайлер, піша: «Можна сцвярджаць, што беларуская літаратура на нямецкім кніжным рынку сёння практычна не прадстаўленая. Дзе яна раптам і з'яўляецца, там пераклад нярэдка зроблены ў абыход, праз трэцюю мову. Нельга сказаць, што гэтыя пераклады някасныя (...), але шлях да арыгіналаў з кожным такім паўкрокам будзе ўсё далейшы» [1].

Калі прыгадаць, што і кім перакладалася на нямецкую мову, неабходна ў першую чаргу назваць класікаў беларускага прыгожага пісьменства першай паловы XX ст.: Якуба Коласа, Янку Купалу, Максіма Багдановіча і інш. Але нават іх творчасць прадстаўлена па-нямецку ў невялікім аб'ёме: у асноўным перакладчыкі абмяжоўваліся некалькімі вершамі або апавяданнямі кожнага з названых пісьменнікаў. Выключэннем тут будзе хіба апавесць М. Гарэцкага «Дзве душы», перакладзеная Норбертам Рандаў (аднак да гэтага часу апавесць па-нямецку не выдадзеная).

З хрэстаматыйных беларускіх аўтараў другой паловы XX ст. на нямецкую мову перакладаліся Янка Брыль, Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч, Іван Мележ, Рыгор Барадулін, Алесь Разанаў і інш. У якасці самых значных тэкстаў, пераствораных па-нямецку, можна назваць «Людзі на балоце» І. Мележа, «Дзікае паляванне караля Стаха» У. Караткевіча, «Абеліск», «Зраду» і «Аблаву» В. Быкава.